

LAJTOS NÓRA

A tiszta szavak veteményeskertje

A 90 éve született Czine Mihály emlékezete

„...élet és irodalom összetartozik,
de az irodalomnál mindig több az élet.”
(Czine Mihály)

A nyírmeggyesről indult Czine Mihály irodalom-szemlélete népi gyökerekből sarjadt, ennek következtében kétségtelenül és megkérdőjelezhetetlenül vállalta a közös sorsot Móriczcal és nemzedéke tagjaival. Számára a nemzeti önismeret együtt járt azzal az erkölcsi tartással, amelyet a hatvanas–hetvenes évek irodalompolitikája mellett képes volt fenntartani, ezáltal példás fátylaként lobogott. „Családjától két olyan útravalót kapott, amelyekhez egész életében hű maradt: a közösségi szellemet, a szegényekért érzett felelősséget és a kálvinista hitet, zsoltáros lelkületet.”¹ A „hétkrajcáros” sorsban élő emberek ragadták magukkal, vagy azok az írók – például Szabó Pál, Sánta Ferenc –, akik a nemzet feletti örökösét szorgalmazták. Ady szavait sokszor idézte: „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”² Magyarságtudata a határokon túlélő, embertársaival sorsközösséget vállaló egyén harca volt élete végéig.

A hodászi elemistából lett Eötvös-kollégista rendkívüli érzékenysége a népi írók, közülük leginkább Móricz-értelmezésében tükröződik vissza, a harmincévesen írt *Móricz Zsigmond útja a forradalmakig* (1960) című könyvének tanúsága szerint. Az 1968-as Móricz-monográfia szerzője egyaránt modern irodalomértő és értékörző. A parasztematikát a „sárarany” problematikáján keresztül mutatta be, az író realista–naturalista stílusfestésének méltatása mellett. Kritikus önszemléletének, bartóki normakövetésének esszenciája a monográfiáját záró tételmondat is: „Magyar író modern igazán csak magyarul lehet”.³ Úgy írt, hogy mondatai már leírásuk pillanatában klasszicizálódtak, s úgy beszélt, hogy

zengő hangjával lenyűgözte hallgatóságát. „Amikor egyes írók, történelmi személyiségek portréit festi [...], a szülőhazához és a nemzethez való hűség példasugárzó vonásait, s a protestáns etika, magatartás, gondolkodás meghatározó jegyeit mindig külön színekkel nyomatékosítja Czine Mihály.”⁴

Pályatársaival – Béládi Miklóssal, Domokos Mátyással, Sötér Istvánnal, Rónay Györggyel, hogy csak néhányukat említsük – gyakran folytatott kerekasztal-beszélgetést; exoterikus recenziói, építő kritikái jól megfértek akár Kulcsár Szabó Ernő Esterházy *Kis magyar pornográfijáról* értekező tanulmánya mellett is (Jelenkor, 1985/5.). Az úgynevezett „Péterek nemzedéke” mellett tovább tudta éltetni azt a népi irányvonalat, amelynek recepciós bázisa alig maradt alul a posztmodern kánonnal szemben. Így szólt az elsők között a Kilencek költői csoportosulás tagjai közül Kiss Benedekről (a *Szemem parazsa mellett* című verseskötetét értelmezve) vagy Oláh Jánosról (*Az örült* című regénye kapcsán). „Czine Mihály halála előtt talán az utolsó előadásában azt mondta, hogy a népi írói felfogás elsősorban magatartás kérdése. Igaza volt. A magyar írástudók évszázadok óta változatlan felelősségtudata, népi szemlélete nem stílusjegyek függvénye, hanem elsősorban magatartás, a sajátos magyar léthez való viszony, amely a legváltozatosabb műformákban nyilatkozhat meg”⁵ – olvashatjuk Oláh János méltató sorait.

Vajon milyen hosszú az „emlékezet köldökzsinórja”? Ott lüktet-e benne az a véráramlat, amelyen keresztül a magyarság értelmezni képes önmagát? A 70 esztendő Sötér István köszöntőjében írja: „Aki nem ismeri a régi értékeket – tanította –, annak nincs mihez viszonyítani az új jelenségeket; az emlékezet hiánya az erkölcsöt is csonkíthatja”⁶

Igazságszeretetét több kötetnyi kiváló esszéjében, célélvű tanulmányában is kinyilvánította (*Nép és irodalom I–II.*, 1981; *Kisebbség és irodalom*, 1992). A Tamási Áron-i helyállást és virrasztást szorgalmazta. „Nem hivatkozott Heideggerre, Gadamerre, Foucault-ra, Iserre, Barthes-ra, Genette-re, de Lacanra és Derridára sem, pedig nélkülük manapság jószerivel

1 GÖRÖMBEI András: *Czine Mihály Könyvtár Hodászon*. In.: http://szjptk.iif.hu/toronyor/V_evf_3/czine_1.htm [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

2 ADY Endre: *Vallomás a patriotizmusról*. In.: Szabadgondolat, 1913. október, *Ady Endre összes prózai műve* <http://mek.oszk.hu/00500/00583/html/ady87.htm> [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

3 CZINE Mihály: *Móricz Zsigmond* (monográfia), Csokonai Kiadó-vállalat, Debrecen, 1992, 154.

4 BERTHA Zoltán: *Czine Mihály irodalomképe – a kálvinizmus vonásában*. Hittel, 2006/1. 112.

5 OLÁH János: *Mi az, amiben élünk? Az irodalmi szociográfia napjainkban*. Csoóri Sándor, Elek Tibor, Oláh János, Rott József kerekasztal-beszélgetése, Kortárs, 2003/2., <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00066/miazami.htm> [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

6 CZINE Mihály: *Sötér István köszöntése*. Jelenkor, 1983/6. 584.

nem tanácsos megszólalni.”⁷ A tiszta szavak emberét nem engedte létszemlélete az új szelekkel sodródni. *Németh László korszerűsége* kapcsán jegyzi meg: „A klasszikus formák újrafogalmazhatók és új tartalommal megtölthetők. A jól értelmezett egyszerűség igazi nagyvonalúságot adhat”.⁸ Őszintén hitt ebben.

7 KARÁDI Zsolt: *Nép, sors, irodalom, In memoriam Czine Mihály*, <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/283-293.pdf> [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

8 *Németh László korszerűsége*. Béládi Miklós, Czine Mihály, Király István és Vekerdí László beszélgetése, Jelenkor, 1980/3. 277.

A magyarság irodalmának veteményeskertjét művelte tehetségével. Tudta: a jó földben gyökeret eresztő, majd szárba szökkenő irodalom gondozására, ápolásra szorul. Erre tanította egyetemi tanárként tanítványait, hogy mint jó kertészek, óvják, védjék meg a nyelvében „ragadt” magyarságot, határon innen és túl. Abiit, non obiit. Czine Mihály húsz éve van a végtelen „csönd kényszerzubbonyában”. Eltávozott, de nem halt meg. S hogy figyelünk-e eléggé lelkiismeretes munkásságára? Úgy gondolom, amíg a gondolkodó értelmiségi szellemiségének őrzői itt élnek közöttünk, addig a generációs emlékezet tovább él-teti a „Nagymindenség”, azaz a népi és a határon túli irodalom apostolának cselekedeteit.

Krivátsy Szűts Miklós: Arany János (1940, Budapest)